

עוֹלָה בִּידּוֹ. מִנְחָה, שֶׁכֶּר מִנְחָה בִּידּוֹ.
אָבֵל מִי שִׁדְעָתוֹ שְׁפָלָה עָלָיו, מַעֲלָה
עָלָיו הַפְּתוּב כָּלָן, שֶׁנֶּאֱמַר זִבְחֵי אֱלֹהִים
רוּחַ נִשְׁבְּרָה וּגְרִי (סס נ"ח, י"ט).

וְאֵיתָא בְּמִדְרַשׁ, מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא
שֶׁיָּצָא יוֹם אֶחָד לְשׁוּק לְמִכְר מִרְגְּלִית
אֲחֵת. וְהָיָה אִישׁ אֶחָד עָשִׂיר גְּדוֹל,
וְהָיָה מִתְרוֹשֵׁשׁ בְּעֵינֵי בְּנֵי אָדָם, וְהָיָה
לֹבֵשׁ בְּגָדִים בְּזוּיִים, וְהָיָה שְׁפָל
בְּיוֹתֵר, וְהָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית הַפְּנִסָּה עִם
הָעֲנִיִּים. וּכְשֶׁרָאָה הַמִּרְגְּלִית בִּיד רַבִּי
עֲקִיבָא, רָצָה לְקַנּוֹתָהּ מִמֶּנּוּ, וּפִיס לֹ
שִׁילָךְ עִמּוֹ לְבֵיתוֹ, וְשִׁיתָן לוֹ דְּמֵי
הַמִּרְגְּלִית. הֵלֵךְ אַחֲרָיו רַבִּי עֲקִיבָא,
וְחָשַׁב שְׁמַתְלוּצֵץ בּוֹ. עַד שֶׁהִגִּיעַ
לְבֵיתוֹ, וַיֵּצֵאוּ לְקִרְאָתוֹ עֲבָדָיו,
וְהוֹשִׁיבוּהוּ בְּכֶסֶף זָהָב, וְנָתְנוּ מִים
וַיִּרְחֲצוּ רַגְלָיו. וַצֹּה לְהוֹצִיא מִמּוֹן,
וְלָתֵת לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּמֵי הַמִּרְגְּלִית.
וַצֹּה לְשַׁחַק אוֹתָהּ עִם שֵׁשׁ אַחֲרוֹת,
וַיִּשְׁימוּ הַכֹּל בְּרִפּוּאוֹת. וּכְשֶׁרָאָה כֶּךָ
רַבִּי עֲקִיבָא, תָּמָה מְאֹד. וַיֵּצֵא הָאִישׁ
מִהֲרָה, וַיִּשְׁימוּ הַשְּׁלַחַן לִפְנֵיהֶם, וְאָבֵל
רַבִּי עֲקִיבָא וְתַלְמִידָיו עִמּוֹ. וּכְשֶׁסִּימוּ
לֶאֱכֹל, אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אַחֵר
שֶׁחֲנִנְךָ אֱלֹהִים כָּל הָעֶשֶׂר הַגְּדוֹל הַזֶּה,
לָמָּה תִּשְׁפִּיל בְּיוֹתֵר, וְתִשָּׁב עִם
הָעֲנִיִּים הָאֵמֶלְלִים^[א]. אָמַר לוֹ, רַבִּי,
אָמַר הַפְּתוּב, אָדָם לֹהֶבֶל דָּמָה, יָמִיו

כִּצֵּל עוֹבֵר (סס קמ"ד, ז'), וְהַמָּמוֹן אֵינוֹ
עוֹמֵד לְעוֹלָם. עַל כֵּן אָנִי רוֹאֶה יְשִׁיבָת
הָעֲנִיִּים טוֹבָה לִי מְאֹד, כִּדִּי שְׁלֹא
תִּגְבֶּה נַפְשִׁי, וְלֹא תִתְגַּאֵה בְּעֶשֶׂר
הַגְּדוֹל שֶׁחֲנִנְנִי יוֹצְרִי. וְעוֹד, שֶׁאֲנִי
שׁוֹמֵר מְקוּמִי עִמָּהֶם מַעֲתָה, שֶׁאִם אֶדֶל
וְאֶרֶד מִנְכָּסִי, לֹא יִשְׁתַּנֶּה מְקוּמִי
בְּעֶבֶר עֲנִיּוֹתִי. וְעוֹד, אָנִי חוֹשֵׁב שֶׁאֲנִי
שׁוֹיִן בִּיצִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר הֲלוֹא אֵב אֶחָד
לְכָלֵנוּ, הֲלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאֵנוּ (מלאכי ב', י').
וּבְזִמָּן שִׁיתְגַּאֵה הָאָדָם, יַחֲטֵא בְּיוֹתֵר,
וַיִּירֶשׁ גִּיהֶנֶם, לְפִי שֶׁהִקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
שׁוֹנֵא אֶת הַגָּאִים וְאֶת הַגְּבוּהִים.
וְכִשְׁמַע רַבִּי עֲקִיבָא דְּבִרֵי הָאִישׁ וּמַעֲנֶה
פִּיהוּ וְעֲנִינוּ וְעֲנוּתָנוֹתוֹ, שֶׁבָּחוּ וּבִרְכוּ,
וַיִּיטֵב בְּעֵינָיו עַד מְאֹד.

וּלְפִי שֶׁהֵלֵב הוּא הַמֶּלֶךְ וְהַמְּנַהֵיג לְכָל
הָאֲבָרִים שֶׁבְּגוֹף, עַל כֵּן צָרִיךְ לְקַיֵּם
הַהֲכָנָעָה וְהַשְׁפָּלוּת^א מִלְּבֹ שֶׁל־אָדָם.
וּמֵהֵלֵב יָבֹא לְהַנְהִיג בּוֹ כָּל מַדּוּתָיו
וְכָל דְּבָרָיו:

הַחֵלֶק הַשְּׁנִי בְּדִיבּוּר, וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְרָקִים

פְּרָק רִאשׁוֹן

פְּרָק שְׁלֹשׁ

כְּשֶׁנִּכְנְסָה בְּלָבוֹ שֶׁל־אָדָם רוּחַ
שְׁטוֹת לְהִתְגַּאֲוֹת
[ב] לָבוֹ, כָּל זִמָּן שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא הַגָּאוּהָ
מִן הַמַּחֲשָׁבָה בַּפֶּעַל, בְּמַעֲשֵׂה^[ב] אוֹ
בְּדִבּוּר^[ג], עַדִּין יוֹכֵל בְּנִקְל לְהוֹצִיא

נֶפֶשׁ יְהוּדָה

זִבְחֵי אֱלֹהִים. לְשׁוֹן רַבִּים מִשְׁמַע: מִתְרוֹשֵׁשׁ. מַעֲמִיד עֲצָמוֹ כְּאִילוֹ הוּא עֲנִי וְרֹשׁ וְשִׁפְלָה: וַצֹּה. לְעַבְדּוֹ: לְשַׁחַק אוֹתָהּ. הַמִּרְגְּלִית
שִׁקְנָה מִרְ"ע: עִם שֵׁשׁ. מִרְגְּלִיּוֹת אַחֲרוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ כְּכֹר: הָאֵמֶלְלִים. מִכָּל טוֹב, וְחֹסְרִים לַחֵם, וְשִׁפְלִים בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת, כְּדֶרֶךְ הָעֲנִיִּים:

[א] הָאֵמֶלְלִים. אוֹ הָאֵמֶלְלִים: [ב] בְּמַעֲשֵׂה. י"ג בְּמַעֲשֵׂה: [ג] בְּדִבּוּר. י"ג בְּדִבּוּר: א

גִּאֲוָה זֶה מִלְּבוֹ, כָּל זְמַן שְׁלֹא שָׁלְטָה
עָלָיו כָּל כֶּךְ לְהוֹצִיָּאָה אֶל הַפֶּעַל. אֲבָל
מֵאַחֵר שֶׁהִרְגֵּל בָּהּ בְּכָל מַעֲשָׂיו, בְּבָר
הוּא נֶאֱחָז בָּהּ, וְאִינוּ יָכוֹל לְהִנִּיחָהּ, עַד
שֶׁמִּבִּיאתוֹ לְיַד עֲנִיּוֹת. כְּדֹאִיתָא [הֵתם]
(בפרק במה מדליקין, שבת דף ל"ג ע"א), תִּנּוּ רַבִּנָּן,
אַרְבַּעַה סִימָנִין הֵן וְכוּ', סִימָן לְגִסּוֹת
הָרוּחַ, עֲנִיּוֹת וְכוּ', כְּדֹאִיתָא [לְעִיל] (בבבב

לחשון מן החיבור הזה, סימן ג')

וְגַם טוֹרְדָתוֹ מִן הָעוֹלָם הֵבֵא. כְּדֹאִיתָא [הֵתם]
(בפרק חלק, סנהדרין דף ק"א ע"ב), אָמַר רַב
נַחֲמָן, גִּסּוֹת הָרוּחַ שֶׁהִיָּתָה בּוֹ בִּירְבָעָם,
טוֹרְדָתוֹ מִן [הָ]עוֹלָם הֵבֵא, שֶׁנֶּאֱמַר
וַיֹּאמֶר יִרְבָּעָם בְּלִבּוֹ, עֲתָה תָשׁוּב
הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד, אִם יַעֲלֶה הָעָם
הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זִבְחִים בְּבֵית יְיָ [בִּירוּשָׁלַם],
וְשָׁב [לֵב הָעָם הַזֶּה וְגו'] אֶל רַחֲבָעָם מֶלֶךְ
יְהוּדָה (מלכים א' י"ב, כ"ו - כ"ז). אָמַר, גְּמִירִי
שָׂאִין יְשִׁיבָה בְּעֶזְרָה, אֲלֵא לְמַלְכֵי בֵית
דָּוִד בַּלְבָּד. כִּד לְחֻזּוֹ לִיָּה לְדִידִיָּה
דִּיתִיב [א] וְאַנָּא קְאִימָנָא, יִמְרוּ, הֵאִי
מִלְכָּא, וְהֵאִי לָאו מִלְכָּא, וְקִטְלִי לִי,
וְאִזְלִי כְּלִי עֲלִמָּא לְגַבִּיָּה. מִיד וַיִּנְעַן
הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלִי זָהָב, וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם, רַב לָכֶם מַעֲלוֹת יְרוּשָׁלַם, הִנֵּה
אֲלֵהֶיךָ יִשְׂרָאֵל (ספ פסוק כ"ח). וְכִתִּיב, וַיִּשֶׁם

[אֶת] הָאֶחָד בְּבֵית אֵל, [וְאֶת] הָאֶחָד נָתַן
בְּדִין] (ספ פסוק כ"ט). מֵאִי וַיִּנְעַן. אָמַר רַב
נַחֲמָן בַּר יִצְחָק, שֶׁהוֹשִׁיב רָשָׁע אֶצֶל
צְדִיק. אָמַר לָהּ, מִלְכָּא אָנָּא (בלשון שאלה.
המור"ל). אָמְרוּ לִיָּה, אִין. אָמַר לָהּ, כָּל
דְּאִמְיָנָא [ב] לְכוּ עַבְדִּיתוּ. אָמְרוּ לִיָּה,
אִין. אֶפְלוּ לְמַפְלָח [ל]עֲבוּדָה זָרָה.
אָמְרוּ לִיָּה צְדִיק, חָס וְשָׁלוֹם. אָמַר לִיָּה
רְשִׁיעָא לְצְדִיקָא, סִלְקָא דְעֵתָךְ גְּבִרָא
רַבָּה כִּירְבָעָם פֶּלַח לְעֲבוּדָה זָרָה, אֲלֵא
לְנִסּוּיָהּ הוּא דְקָא בְּעִי, אִי מְקַבְּלִי
הַרְמִיָּה אִי לָא. וְחֲתָמוּ כֻלָּם.

וְאַף אַחֲרֵי הַשִּׁילּוּנִי צְדִיקָא רַבָּה הָיָה,
וְטַעָה בְּאֵלֵין חֲתָמִיָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר יְיָ
אֵל יִהוּא, יַעַן אֲשֶׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי כָּל אֲשֶׁר בַּלְבָּבִי וְגו', בְּנֵי
רַבָּעִים יֵשְׁבוּ לָךְ עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל (מלכים
ב' י', ל). וְכִתִּיב, וַיְהִי וְלֹא שָׁמַר לְלַכְתָּ
בְּתוֹרַת יְיָ [וְגו'], לֹא סָר מִן [עַל] חֲטָאוֹת
יִרְבָּעָם אֲשֶׁר חֲחִטִּיָּא אֶת יִשְׂרָאֵל (ספ פסוק
ל"א). אָמַר אַבְיִי, בְּרִית כְּרוּתָה לְשִׁפְתֵיכֶם,
שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּקְבֹּץ יִהוּא אֶת כָּל הָעָם,
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, אַחֲאָב עָבַד אֶת הַבַּעַל
מִעַט, יִהוּא יַעֲבֹדְנוּ הַרְבֵּה (ספ פסוק י"ח).
וְרַבָּא אָמַר, חוֹתָמוֹ שֶׁל־אַחֲרֵי הַשִּׁילּוּנִי
רָאָה וְטַעָה.

נפש יהודה

שלג לְגִסּוֹת הָרוּחַ עֲנִיּוֹת. עֲנִיּוֹת דְּתוֹרָה: גְּמִירִי שָׂאִין יְשִׁיבָה. הִלְכָה לְמַשָּׁה מְסִינִי, וְלֹא מְקָרָא: שֶׁהוֹשִׁיב רָשָׁע אֶצֶל
צְדִיק. וְאֹמַר לָהֶם לְהַעֲמִיד לָהֶם צֶלֶם אֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶחָד בְּדִין, הִסְכִּימוּ עִמּוֹ: אֲלֵא לְנִסּוּיָהּ הוּא דְקָא בְּעִי. אִם
דַּעֲתָנוּ שְׁלָם עִמּוֹ. נִתְרַצָּה בְּדַבָּר. וְכֵן הָיָה מִטַּעַם רָשָׁע לְצְדִיק, עַד שֶׁהָיוּ כּוֹלֵן חֲתוּמִין שֶׁהָיוּ רוֹצִין, וְשׁוֹב לֹא הָיוּ יֹכְלִין לְחַזּוֹר
בָּהֶן: וְאַף אַחֲרֵי הַשִּׁילּוּנִי. טַעָה בְּדַבָּר, וְחֲתָמוּ בְּאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה. שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר ה' אֵל יִהוּא וְגו' לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר, וְכִתִּיב וַיְהִי וְלֹא
שָׁמַר לְלַכְתָּ בְּתוֹרַת ה'. וְאֹמְרִינָן, מֵאִי גְרָמָא לִיָּה, וְאֹמַר רַבָּא, חוֹתָמוֹ שֶׁל אַחֲרֵי הַשִּׁילּוּנִי רָאָה וְטַעָה. מְכַלֵּל דְּהוּא טַעָה: בְּרִית
כְּרוּתָה לְשִׁפְתֵיכֶם. שָׁאֵל יִפְתָּח אָדָם פִּי לְשׁוֹן. עַל שֶׁאִמַּר יִהוּא יַעֲבֹדְנוּ הַרְבֵּה, אֵף עַל פִּי שְׁכוּוֹנָתוֹ הִיָּתָה כְּדִי שִׁיתְפוּס אֶת נְבִיאֵי
הַבַּעַל, מְכַל מִקּוֹם הַדְּבָר הִיָּה רַע, וְלֹא הִיָּה לוֹ לְדַבָּר כֵּן, אֲלֵא הִיָּה לוֹ לַעֲשׂוֹת תַּחֲבוּלָה לְתַפְשָׁם:

[א] דִּיתִיב. י"ג דִּיתִיב: [ב] דְּאִמְיָנָא. י"ג דְּאִמְיָנָא: "

גם אמרו, שהגסות מפילתו בגיהנם. כדגרסנן [התם] (בפרקא קמא דעבודה זרה דף י"ח ע"ב), ואמר רבי יהושע בן לוי, כל המתיהר נופל בגיהנם, שנאמר וד יהיר לץ שמו, עושה בעברת זדון (משלי כ"א, כ"ד). ואין עברה אלא גיהנם, שנאמר יום עברה היום ההוא (נפניה ח', ט"ו).

ולא עוד, אלא שאפלו התחיל ללמד, ומתגאה בו באמרו שהוא תלמיד חכם, ענשו גדול. כדאמרנן התם (במסכת בתרא פרק המוכר פירות דף ל"ח ע"א), אמר רב יהודה אמר רב, כל המתגאה בטלית של- תלמיד חכם ואינו תלמיד חכם, אין מכניסין אותו במחצתו של-הקדוש ברוך הוא. פתיב הכא גבר יהיר ולא ינוה (תבוק ב', ה'), וכתיב התם אל נוה קדשך (שמות ט"ו, י"ג).

וגדולה מזו אמרו, שאפלו הוא חכם גדול, אם מתיהר בחכמתו ומהליל את עצמו, חכמתו משתפחת ממנו. כדגרסנן [התם] (פרק אלו דברים, פסחים דף ס"ו ע"א), תנו רבנן, הלכה זו נתעלמה מבני בתירא וכו'. אמר רב יהודה אמר רב, כל המתיהר, אם חכם הוא, [חכמתו] מסתלקת ממנו] וכו', כדאיתא לעיל (בהקדמת הגר הראשון, סימן א').

אבל האדם שנתלבש במדת הענוה

עם חכמה ומדות טובות, ודמיון זך ושלם, ראוי הוא להשרות עליו שכינה. כדגרסנן [התם] (פרק אין בין המורה, במסכת נדרים דף ל"ח ע"א), אמר רבי יוחנן, אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו אלא על חכם, גבור, עשיר, ועניו. וכלן ממש. גבור, דכתיב ויפרש את האהל על המשכן (שמות מ', י"ט). ואמר רב, משה רבנו פרשו^א, וכתיב עשר אמות ארך הקרש (סס כ"ו, ט"ז). ואימא דאריך וקטין. אלא מהכא, ואתפש בשני הלחת ואשליכם [מעל שתי ידי] וגו' (דברים ט', י"ז). ותניא, הלוחות ארפן ששה, ורחפן ששה, ועבין שלשה. עשיר, דכתיב פסל לך (שמות ל"ד, ח'), פסלתן, שלך יהא. חכם, רב ושמואל דאמרי תרויהו, חמשים שערי בינה נבראו בעולם, וכלם נתנו למשה, חוץ מאחד, דכתיב ותחסרהו מעט^ב מאלהים (תהלים ח', ו'). עניו, דכתיב והאיש משה ענו מאד

(במדבר י"ב, ג').

פרק שני

פרק שלד

בזכות הענוה אשר נתלבשו בה אבותינו הקדושים, זכו ישראל שיאהב אותם הבורא יתברך.

נפש יהודה

כל המתיהר. עושה בגאווה ובזדון. מכח גאוותו, חוטא בזדון: יום עברה היום ההוא. ביום הדין משתעי קרא, שנידונין גויים לגיהנם: כל המתגאה בטלית של-תלמיד חכם. דעביד כדאמרן בחזקת הבתים (ב"ב נ"ז ע"ב), טלית של תלמידי חכמים כיצר, כל שאין חלוקן נראה מתחתיו טפת. וצניעותא יתירתא הוא, וגסות הוא למי שאינו תלמיד חכם: ולא ינוה. לא יבוא בנוה הקדוש ברוך הוא: משרה שכינתו. בקביעות: עשר אמות ארך הקרש. אלמא משה גבוה עשר היה. וכיון שהיה גדול כל כך, מסתמא גבור היה: דאריך וקטין. אריך בקומה, וקטין בכח: ואשליכם ואשברם. גבורה היא זו, לשבר אבן כזה בהשלכתו על הארץ. מכל שכן הלוחות שהוא אבן ספיריניון, שהוא קשה יותר מברזל: פסלתן. חתיכות דקות שנפסל מהן, היו שלו, ומהם העשיר:

[א] פרשו. או פרשו:ט